ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 2,619 — Կ. ՊՈԼԻՍ. 1905, ԱՊՐԻԼ 25 — 8 ՄԱՅԻՍ — 3 ՐԷՊԻ ԻԼԻ ԷվՈ, 1323 — 25 ՆԻՍԱՆ 1321 — ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ

ԶԱՐԳԱՑԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ — ՀԱՑԱԹԵՐԹ ԱՄԵՆՕՐԵԱՑ — ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ

Բիւզանտիոն

بوزانتيون
ايشبو بر سياسى غزته، صاحبسيازده ايكى جادى الاولى باب عالى جاده سنده ٢٣-٢٥ نومرو ده صاحبى پوزانت كچيان طبع اولنمشدر
بوزانت كچيان

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ
ԲԻԼԶԱՆԴ ՔԻԶԵԱՆ

PUZANTION
Journal Arménien Quotidien,
Politique, Financier et Littéraire
Directeur - Propriétaire
PUZANT KÉTCHIAN
Bab-Ali Djaddési, № 23-25
CONSTANTINOPLE

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ ՅՈՒՇԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Այո՛, ես ալ եկայ տեսայ Երուսաղէմը. չ՛ո՞ւ չատերուս պէս՝ որ անցնող դարերու մէջ զարեր ու սարեր, հովեր ու ծովեր անցան հասան քրիստոնէութեան սասանիկ քաղաքը, ուր կ՛ձգտէր ուժգին իրենց ջերմեռանդ սրտին երջանիկ փափաքը: Արեւուն հուրին ներքեւէն, ծովուն յուրին վերեւէն երկար ու դժուար ճամբայ մը կ՛կտրէին անոնք, ու ձիգ հայեացքով մը երբ վերջապէս հեռուէն կ՛նշմարէին նոյիսկան գմբէթներու խաչերն հոծ, ցեղեցկան երկինքին ճաճանչներով ասկեզօծ, այս ժեռուտ ու ներսակ գետինները վրայ իրենց կմախքները թողած գետնին մէջ կ՛ուրախանային, երեսնուն չ՛ժամթքէին. «Երուսաղէմ, երուսաղէ՛մ, քեզի կարօտցան մեր սիրտերը, քեզի կ՛սլանան մեր հոգիները, քեզի են մեր ուխտերը, քեզի մեր ողջոյնները...»

Տեսայ Հայերուն դարաւոր պարծանքը, Ս. Յակոբայ հոյակապ ու պայտաւոր տաճարը՝ Սիոնի բարձունքներուն վրայ բարձրաբերձ, ու իր հնարժէք գմբէթը (coupole) կամարներու մէկտեղ, վեհ ու վաղեմի խաչկոն հասակ ասկեհուռ, որու տակ թաղուած կայ Ցակոբ Առաքեալի մարմինը: Երուսաղէմի այս առաջին եւ պեսպեսային Աթոռն ու անոր սասանափազդ գմբէթադրը, ուր կ՛վառի ցորդ կանթեղ մը զուարթ: Հոս է Թլէոպէլը, Որոման որդւոյն միւս Յակոբին գլուխը վառ վառ կանթեղներու համասեռնուհոյ թենէ մը լօսաղոզ: Հայերուն նախանձելի սեփականութիւնն է այս արդարեւ՝ ուր ամէն օր իրենց ուխտ առհասարակ կը նուիրեն ո՛չ միայն Հայ, այլ և օտար ուխատուրդ: Տեսայ զր հոս, այս խնկաբոյր քառակուսի տակ, այս հատատուտ քառեակ մայթերուն չորրդ դարաւոր բահպաստութիւն մը կ՛կատարուայ. հոս Հայ քրիստոնէին հատատը կ՛լուանայ ու քննական կասկածը կ՛դաշտանայ. հոս զաւրն աղօթք ու մրմունջ կ՛արձագանգեն ու ծէներն աչխարհի արկածեալներուն հառաչները կ՛ամբքեն. հո՛ս յիշատակ կայ, սփոփանք կայ, փա՛ռք կայ:

Տեսայ Ս. այրը՝ ուր ծնաւ Յիսուս, Բեթղեհէմի մէջ. այրը խորին ու մթին, ուր չարան չարան վառ կ՛պատեն միշտ իրենց արծաթի կանթեղներն Հայը, Յոյնն ու Լատինը: Բարանձաւի այս խորքերուն մէջ արեւելքին դին տեսայ սեղան մը կանգնուն, որուն վրայ Աստուծմն օրը պատարագ կ՛մատուցանեն մի միայն Հայերն ու Յոյները. այս սեղանին տակ ծիծաղկոտ լոյսերու մէջ կ՛ղողայ համակ սպիտակ ճաճանչ մը արծաթի, լաւոյն արձանագրուած Թեմբ. «Հոս ծնաւ Յիսուս Քրիստոս Մարիամ Կոյսէն.»Ահա մսրը՝ կճեայ պաղպաղուն՝ որ ամփոփեց իր մէջ անպարագիրը. ահա սեղանն ուր երեք մոգեր իրենց երրեակ ընծաներն են սարքեր: Մոգի երկունքներու յուզմամբ մը թափանց կ՛ելնէ սիրտս, օրս մէջ, Աստուած գիտէ, ի՛նչ դողդոջ խորհուրդներ կ՛ճաճանչեն պահ մը այն մեծ Մորհուրդին չուրջ որ հոս մարմնացաւ: Ես Պղատոն, և մարգարէները, և հեթանոս հանճարներու ճչմարտամտերգ կարծիքները, և հէք մարդկութեան չարչարուած Ակնկալութիւնն իրաբու եռանէ կուգան կ՛անցնին միաքէս, սաթսռացող փայլակներու պէս: Օրը կիրակի է, երբ նոյն պահուն ցունց սքաւփում մը կ՛ազդէ յանկարծ ինձ Հայ վարդապետք ու դպիրք երգելով. «Փա՛ռք ի բարձունս Աստուծոյ, և յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն»: Ու 1900 տարի առաջ հոս առաջին անգամ ուխտի եկող մոգի մը չափ հին կ՛զանեմ զինքս համազուտով, քանիերորդ դարու այս աթոռ չալոյսին մէջ:

Տեսայ Ս. Յարութեան տաճարը՝ որ կ՛ծածանուրէ Գողգոթայի գերեզմանը: Որոցաձեւ գմբէթի (voûte en berceau) մը ներքեւ է Աստուածորդւոյն լոյս ու կեսս գերեզմանը, ուր հանգչեցաւ մարդկեղէն Տառապանքը, տիեզերական Տառապանքը՝ արիւնոտ ու վիրաւոր, իբրև հարսնեակ մը (fève) երկքորեակ, կամաչ ու ձերմակ լոյսերով ողողուն այս գերեզմանը մարմար մսուրի ձեւն ունի նորէն: Զի մէ ապաքէն երկու ծայրերը զիրար կ՛ողջունեն (les deux extrémités se touchent). մին ծնո՛ղդ Ս. Կոյս Մարիամին, միսը ծնո՛ղդ Ս. Կոյս Յիսուսին, հո՛ն Ծիսուսի անօրինական կեանքին մեկնակէտն է, հո՛ս վերջակէտը, ա՛ն որքանն է Ծիսուսին, ա՛ս ալ որքանը Ծոյսին: Մնրադիր՝ տաք ու ընդարձակ համբոյր մը կ՛ընդուիմ հոն խնդագին. կեանքիս մէջ առաջին անգամն է որ ուրախ եմ գերեզմանի մը քով: Օ՜հ, ես իրրեւ մահկանացու, այսքան դուարթ գտնուած չէի երբեք, մանուան ա՛յնքան տխուր գաղափարին հանդէպ...: Ա՛լ կենդանին մեռելներուն հետ փնտռողներէն չէի ես, Յարութեան տեսլականը կ՛չոչափէի իրական բանի մը պէս, ու մահացու չրթունքներով անմահութեան դրան չեմքին համբոյրներս կ՛կրկնէի ու կ՛երեքկնէի: Թռչուն համբոյր մ՛ալ սրտիս չորթունքներով Լոյս Յերեզմանի արաստոյ կափարիչին, Աւետարանին յիշած վե՛ր գնդին, որ կ՛կազմէ այսօր չե՛—փօքը Ս. Սեղանին Հայ Եկեղեցւոյ Ս. Փրկչին, որուն այցելութեանս առեն «Հայ եկեղեցիներուն բոլոր վե՛—փօքերը սրբալոյս Միւռոնով օծուած են, ըսի իւրովի, իսկ այս վէմին Յիսուսի ասուածային վէրքերուն արիւնոտ տամկութեամբը:»

Տեսա՛յ գերեզմանը Ս. Աստուածածնէն՝ Զիթենեաց լերան տոորոտը, Գեթսեմանիի պարտէզին առընթեր՝ ուր իր Որդին մարդկայնութեան և աստուածայնութեան մէջ տարուբերեցաւ պահ մը, ուր ցայտամ գորովանամ ու սրբաթոյր համբոյրն զարհուրելի դաւ մը աջողեց: 48 տաք անդուդի վայրկեաններ մը գերեզմանին քովը եմ ահա, որուն վրայ նոյն պահուն Հայ պատարագ կ՛մատի: Ես մինչդեռ ես դողդոջ ձեռքով մոմս կ՛վառեմ, ուխտ կ՛կատարեմ, անդին Տաճարին մէջ պատարագի թափորը կ՛դասանան ու կ՛երգեն քաղցրաձայն Այսօր Յոյսվեալ ոչխոյ վարիմանին նկարագեղ չարականը:

Տեսա՛յ ու ելայ Համբարձման լեռը՝ որուն գմայլելի է չրջանկարը (panorama). ուրկէ լայնանիստ նայուածքի մը մէկ հնար է ծրարել ամբողջ Երուսաղէմ քաղաքը չէ՜ խօ՛ղ,— Ահա՛ Երուսաղէմը. արեւուն հանդարտ ու ոսկի լոյսերուն մէկ կարծես կ՛ծիծաղի ան. ազգերու նուիրական տաճարները, գո՛գ, ժամադիր եղած են հոն. հոն ամէն բարձունքի վրայ գմբէթ մը կը բարձրանայ ու ամէն կամոդիկէի վրայ խաչ մը կ՛չողայ. Աւթոմոբիլանե—Մոթոթեռին բոլոր նուիրական նկարներն հո՛ն են. հո՛ն է Դաւիթի բերդն ու Սողոմոնի հիասքանչ տաճարը: — Իրաւ է որ տաղտուր է Տաճարին տեսքը Զիթենեաց լերան այս բարձունքներէն —: Արեւելքի կողմին նկարչական (pittoresque) է թաորը. Նայուածքիդ ծայրն իր մահճանգոյն զգոյ հանդարտութիւնը կ՛փռէ Մեռեալ—Ծովը՝ ուր կուգայ կ՛մխանայ Գետ—Յորդանան Մովաբու կապուտակ լեռներուն սաորոտէն սահելով դարիւ և դարիւ: Ասդին կ՛երկարածգուի Յովսափաթի Ձորը, լայնանիստ և խորանդունդ, ուր վերջին նախեռակ ու խորանդունդ, ուր վերջին օրը պիտի հաւաքուին կ՛ըսեն, նոսխամարդէն մինչև հուակ յիսին մարդըզ. համար տալու համար: Հո՛ն է Բնութեան լուռ ներդաշնակութիւնը, հո՛ն է Բանաստեղծութիւնը: Մարտարիին կեդրոնը բոլորչի, անվհատելի մատուռ մը մէջ ժայռի մը վրայ դրդմտած ոտքի նման մը կայ. Քրիստոսի ոտքին հետքն է այս՝ ուր վերջին անգամ կոխեց ու երկինք սլացաւ, կ՛ըսէ աւանդութիւնը: Այո՛, ուժգին ու պինդ գոդդ դրաւ նա իր ոտքն երկրագունդին վրայ ու բարձրացաւ երկինքներէն վե՛ր. վե՛ր այնչափ, որչափ բարձր է մարդկութեան ճակատագիրը, որչա՛փ հեռու մարդկութեան իդէալը, Ծիսուսի չհասած և չգնահատած կատարելութիւնը:

Այս զարմանալի լերան մէկ ուրբէ եկեղեցւոյն մէջ Հոլոյէ կենդանանկարութով նախչուն լայնչի տապանաքար մը ցոյց կուտան ինձ ու կ՛կարդան. «Այս է դէյր Եսթեղեոյն Շոլշինի Տաճն Ագոստոց»

ԹՈՎՄ. ԱՃԷՄԵԱՆ

Աջոտպէմ.

ԷՋ ՄԸ
ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

Ս.

Եգիպտոս այն երկիրներէն մին է, որ իր հնութեամբն և հնութիւններովը, բարձր ի գլուխ կ՛կենայ հազարաւոր տարիներու պատմական ժամանակամիջոցի մը մէջ, որ իր վրայ դարձուցած է համայն աչխարհի չարունական ուշադրութիւնը, իր վրայ խօսեցուցած է և պիտի խօսեցնէ ասկաւին, որքան ատեն որ զինք կենդանացնող չրի մեծ հոսանքը թաւալեցնէ պարարտ սկեր և բեղմնաւորիչ ալիքներ: Ա՛յն երկիրներէն մէկն է, որ չի հինանար և ասկայն ամենահինն ըլլալու պատիւն ունի՝ որ իր յարգը չ՛ուելցնէ պատմականօրէն: Իր Փարաւոնաին փառաց չրջանին անհուն գանձերը պարունակող և գանձերո՛վ հոյակերտուած դարաւոր կառոյցներուն մնտական պեղումներովն, օրուան նիւթը կ՛գտանայ: Իր չնչառութիւնն երակին Ափրիկեան ակունքներէն կ՛բերէ հաւասարապէս նոր ծանօթութիւններ ամենահին իրերու մասին: Դարերէ ի վեր ապեցուցած է գիտուն միտքերը, որք իր հարիւրմետրեան բարձր բուրգերուն գագաթէն նոյնչափ մ՛ալ խորունկ կ՛ուզեն ի յոյս բերել նախին Եգիպտացւոց թաղուած բոլոր գաղտնիքները:

«Եգիպտոս Նեղոսի պարգեւն է.» Թէ ո՛րքան ճիշդ է այս պատմական խօսքը, կ՛բաւէ դիտել որ աստուածացեալ Փարաւոններէն մինչեւ այսօր գերմարդկային ներքին Էլէֆանթին (փիղերու) կղզին, որ գնեղոս գեղեցկապէս զարդարելով մէկտեղ, անոր չքեղապանծ մեծութենէն քիչ մը բան կ՛նպէ կ՛վերցնէ: Հեռո՛ւն, ամենուրեք, հորիզոնն եզերած է գորշ լեռնաչղթաներով, որոց վրայ, տեղ տեղ, չաղթապանած կ՛թարձրանան կիսաւեր ամրոցներ:

Եթէ տեսարանին ամբողջական պատկերն ըմբռնելու համար կ՛արժէ որ մարդ հոն քիչ մը կենայ, ընդհակառակն քաղաքն ուր չուրջ վեց հազար հինգ հարիւր Նուպիացի քնակիչ կ՛հաչուուի, զբօսաչրջիկին համար դոյզն կարեւորութիւն միայն ունի: Իւր չուկաներուն մէջ պատյտ մը կարճ կ՛տեւէ: Անոնք Սուտանական և Հապէչական վաճառքներու մանաւոր կեդրոններ ճանչցուած են թէեւ, բայց այդ կարգի առեւտուրն որ նորէն պիտի սկսի հաստնաթաբ, չատ նուազած է ժամանակէ մ՛ի վեր: Պէյերներն(*) և Եթէոպացիներն(**), որոնց մարդ կ՛հանդիպի հոն, Թերեւս ամենէն աւելի հետաքրքրութեան արժանի մարդիկն են: Նուպիացիներէն բոլորովին տարբեր այս ցեղերը, կ՛իմնեն Հապէչաստանի բարձր տափաստաններէն. ան-ն խափչիկի մորթ և մազեր, և եւրոպական նթքին յօրինուածք ու դիմագծեր: Կիսով մերկ, ալուճքներով և «ժժմանակ»-ներով ծածկուած, անունք կ՛մեկնին կենսայ (կինհնազգի առնչ մը, սպանիկ կինեայ) վրանները կազմուած և քաղաքէն դուրս գերեզմանաւայրի մը մէջ գետեղուած իրենց քնակավայրերէն, իրենց անչահ ապրանքները ճամբորդաց վաճառելու համար:

Ասուան, Ռուճաց Սբէնը(***), Իէպտոն, կամ նախի եգիպտացոց փիղերու երկիրը, չնորհիւ իւր բացառիկ դիրքին, որ կ՛իչէ Նեղոսի սահանց վրայ, հնութեան մէջ կարեւոր դեր մը խաղցած է: Այս անկեալ քաղաքը, փլատակաց ահագին բլրակներովը, որ անոր անցեալ մեծութենէն վկաներն են, պիտի վերստանա՞յ օր մը իր սասիճանը: Ան, յամենայն դէպս, առ իսկ քաշած է ամբողջ աչխարհի ուշադրութիւնը, վկայելով ըլլալով արդի ժամանակաց ճարտարապետութեան ամենասկայ և յանդուգն գործերուն, որոց արգասիքը Փարաւոններու անմահութեան գործերէն չէ՛ որ գերազանց եղաւ: Ներկայի այս ճարտարապետական մեծ գործն է Նեղոսի Դետաֆոլքը, որու առաջին քարը զետեղուեցաւ 1899 Փետր, 12ին (Ն. Տ.), և որու պաշտօնապէս բացուելը կատարուեցաւ 1902 Դեկտ. 10ին:

Փարաւոններու անունն յիշեցինք պարզապէս վասն զի խօսքերնիս եգիպտոսի մասին է: Արդարև այս թագաւորներն առաջին անգամ իրե՛նք գազափարն ունեցան կամուրջներու Նեղոսի չրերը, և ասոր մէկ մասը չոր եղանակին պահելու: Ասոնցմէ Մէքրես անուն Փարաւոն էր որ չինեց ընդարձակ չրակայան մը, որ իր անունովը կոչուեցաւ Մէքրեսեան լիճ: Սակայն ամենէն աւելի Ի.րդ Հարաւոսեան և եգիպտական պատմութեան մէջ ամենէն նշանաւոր և չինարար ու աչխարհաշէն Սեսոստր կամ Ռամսէս Բ. թագաւորն էր որ Նեղոսի չրերը չրանցքներու միջոցաւ աւելի կանոնաւոր բաչխման մը ենթարկեց, հոյակերտ յիչատակարաններով ալ գետին սփերը զարդարելով: Նիքաւուղի Թագաւորը, Եգիպտոսի Փարաւոններու վերջինը, միևնոյն ծրագրերու աւելի կատարեալ իրագործմամբ թէև ճգնեցաւ ու միջոցներ անօրինեց, բայց դարձեալ անհնարկելին Նեղոս, կ՛երևայ թէ տարբեր դարերու աւելի հզօր ձեռքերէ միայն պիտի կրնային այն սանձը, որ իր չրերուն ընթացքը պիտի սանձարկէր և ըստ կամս հոսել տար: Նեղոսի մէջ կանոնաւորիչ գետաթումբեր կերտելու մեծահանճար և քաղաքակրթական գործը «Քառասերորդ Հարատեւեան» մը գործը չէր այլ «Քսաներորդ Դարու» մը:

Որպէսզի կարելի ըլլայ մտքով ընդգրկել տարածութիւնը բոլոր այն ահռելատեւութեանց որոց ատարտումը Թերևս պիտի բանայ նոր թեական մը այս երկրին համար, որ իր հնութեան բովանդակ գոյութիւնը Նեղոսի կ՛պարտի, կաղևոր է ուրեմն, արագաբար ցուցնել տեսակին մէջ անդրադանան այս չրերին գերը, և օգուտները, զորս մատուցած է մարդոց դարերու ընթացքին մէջ:

Ինչպէս չատ լաւ կերպով դիտել տրուած է, Նեղոսի հովիտը կամ մշակելի Եգիպտոսն ո՛չ այլ ինչ է, եթէ ոչ չքեղապանծ ոլատիս մը Մեծ—Անապատին մէջ, և այս ոլատիսը, որ Փարաւոններու ատեն կ՛ըսուի թէ 175,000,000 հէքթար էր, Աթրեթուէն մինչև Մեդիերրանական ծովը, այսօր հազիւ թէ 2,500,000 մեացած է, այսինքն ևօթն անգամ պակաս: Այս երկրին մէկ, ուր ծովեզերեայ մասերէն զատ գրեթէ բնաւ չանձրեւր, չրին չրջանը կ՛կատարէ այն միևնոյն գերը, զոր արեւն չրջանը կ՛կատարէ մարդկային յօրինուածքին մէջ: Մահու և կենաց խնդիր մ՛է այս, և աւետնային ժամանակներէ ի վեր, այսինքն մեր օրերէն 2,500 տարիներ առաջ, ժ.ի. Հարատեւեան Փարաւոններն արդէն իսկ յղացած էին ծրագիրը Լիճլի(*) մը, նման անոր, զոր Ասուանի Թումբն հազիւ ուրեմն կարելի ըլլալ իրագործել, մեր ժամանակով:

Եթէ հաւատանք այս մասին ծանօթութիւններ ունեցողաց խօսքին, այդ ժամանակի ճարտարապետութեան գազափարն ունեցած էին Ասուիթէ քիչ մը դէպ ի Լուվրը(**), Չրանցքով մը Նեղոսին կապել բնական աւազան մը, որ կազմուած է Լիբիական անապատին իջուածքովը: Ծոյներու կողմէ Մերիեան լիճ անունով ճանչցուած այդ Լիլլալը, իրապես Փարաւոններու գործն եղած ըլլալու էր, եւ արուեստի այն ալխատութիւնները, ծրցմէ դեռ նչանակներ կ՛մնան, Լուքըր կ՛բաղխէն ամբողջ Ցէյլաին մէջէն:

Այս աւազանը սակայն, էապէս կը տարբերէր «նոր»էն այն կերպով որ, փաստոց չկարենալով տակալ, Լրին մակերեսական բարձրութեան ատիճանին բան կամ հաստատուն պահելն հնար չէր: Վասն զի, որքան որ Լրերուն ճամբան խոտորեցնող իր Լրանցքներովը Լրի ատիչ հատաատ բաչխում մը կ՛ապահովէր ոռոտքէից համար, բայց ատով ամենքին էր պահեստացուր ամբարել Նիլոս երիվերներուն տարիներուն համար:

(*).— Լրկալ՝ (բառ գաւառական)=réservoir.

(**).- Լրվար (բառ գաւառական) = aval.

(*).— Տկարակազմներու յատկացուած առողջապահական յարկաբաժին:

(*).— Նուպիական ցեղ մը կարմիր ծովու, Նեղոսի և Հապէչաստանի միջև:

(**).— Վերին Նեղոսի ամբողջ երկրամասերու և բնակչաց անունը:

(***)— Հին անուանակոչութիւն Ասուանի:

ԹԻԼ ՎԷՐՆ
ԱՐՏԱՈՒՂՈՐ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐ ԵՐԿԻՐ (47)

ԻԹ

Ձէննի չպատասխանեց այս անգամ, մինչ Սիւզան և Տօլլ, նմանապէս անխօսակ, այլքով կ՛քննէին զինքը:

=Թրիցի առաջարկութիւնն անտեղի չէ, վրայ բերաւ Թրանսուա, ինչ կ՛ուզաց ձեր ձեռքէն եթէ հոս մնալու ըլլաք:

Ձէննի կ՛չարունակէր լուռ մնալ ծովը դիտելով հեռուէն և իբր թէ նաւ մը կը փնտռէր յուսալով որ անիկա կուգայ և կ՛առնէ կ՛ազատ ղիրենք:

Արդէն, արեւը ամպերուն ետին կ՛ծանհետաւոր հետզհետէ, հետևաբար իրենց աոկին երկուքը ժամ չունէին ամրողջ՝ կարենալ լոյս աչքով քարայր վերադառնալու համար:

Թրից կ՛ըսէր.

—Ձէննի, խնդրեմ, ըսածս կատարէ, մէկ օրուան մէջ կ՛կատարենք ամէն բան և կուգանք կ՛միանանք ձեզի:

Ձէննի վերջին անգամ ըլլալով երկար ականջ մը նետեց իր չուրջը: Ամենքն ալ ոտքի ելեր էին մեկնելու պատրաստ:

Թռչունն անգամ կ՛ցասկրտէր ժայռէ ժայռ: կինը կ՛զգար որ ամուսնոյն առաջարկութեան հետևելէ ուրիչ մէկոց չէր մնացած իրեն: Իր ընկերոհիներուն դարձաւ և հանդարտ ձայնով մը:

—Մեկնի՛նք, ըսաւ...

=Մեկնի՛նք, չարից Թրանսուա:

Բայց յանկարծ, նոյն միջոցին, նաւասաին որ անդարժ, ծովուն կ՛նայէր երանգացնոր, ցատկեց կեցած տեղն և ձեռքովը խողովակ մը չինելով ականջին, մտիկ ըրաւ դէպի հիւսիսի կողմէն եկող ձայն մը:

Հեռուէն հեռու, պայթում մը տեղի ունեցեր էր և անոր արձագանգը մինչև նաւասաին ականջն հասած:

—Թնդանօթի հարուած մ՛է, գոչեց ձօն Պիօք:

ԻԶ

Անչարժ ու անխօսուն, սիրտերնին յուզմամբ լեցուն, աչքերնին դէպի հիւսիս հորիզոնին յառած, ամենքն ալ ականջ դրած էին հեռուէն եկող ձայնին, հազիւ չնչելու կարող վիճակի մէջ: Կարելի և ընդունելի չէր որ խաբուած ըլլային, չէ, Թնդանօթի ձայն էր լսածնին: Մէկ երկու հարուածներ ևս թնդացին օդին մէջ և մեղմօրէն արձագանգեցին:

—Նաւ մ՛է որ կ՛անցնի մեր մօտէն, ըսաւ Հարրի Կուլտ:

=Այնպէս ըլլալու է, պատասխանեց ձօն Պիօք, թերևս երբ մութը կոխէ, նաւուն լոյսերն ալ տեսնանք հոսկէ:

—Բայց ինչու համար նաւէն թնդանօթ նետած ըլլայ, չի կրնար ըլլալ որ ցամաքէն նետուի, դիտել տուաւ Ձէննի:

=Ցամաքէ՞ն, ո՛ր ցամաքէն, Ձէննի՛, գոչեց Թրից: Կ՛կարծես որ մեր մօտն ուրիչ ցամա՞ք մը կայ:

—Ինծի այնպէս կ՛թուի որ նաւ մ՛է թնդանօթ արձակողը, կրկնեց Հարրի Կուլտ:

=Բայց ինչո՞ւ արձակած ըլլայ, հարցուց Ձէյմս:

—Արդարև ինչ պատճառ կայ թնդանօթ նետելու, չարունակեց Ձէննի:

Ինչ որ ալ ըլլար, եղելութիւնը սա էր որ մօտ տեղ մը ծովուն վրայ նաւ մը կար: Թերևս, ինչպէս ըսուած էր, ուրուքին մէջ կարելի ըլլար տեսնել թնդանօթի պայթման լոյսը: Ինդիրն այն էր որ ամենքն ալ տեղերնին մնացեր էին և ոչ օք միաքէն կ՛անցընէր վերադառնալ կամ աւելի առաջ երթալ: Մինչև որ առաւոտ ըլլար, հն խարակին վրայ պիտի մնային, այս էր վերջին որոշումնին: Դժբախտութիւնն այն էր որ հետերնին վառելիք բան մը չունէին հեռուէն կարենալ նչան ընելու համար նաւուն, եթէ երբեք այս վերջնոյն գոյութիւնը ճշդուէր գիշեր առեն:

Թնդանօթի ձայները մինչև իրենց հոգիին խորը թափանցեր էին և սարսեր էին զիրենք սաղցող մարմնով: Հիմա նուազ լսելի, նուաղ առանձին կ՛զգային ինքզինքին այդ ամայի բարձունքին վրայ և այնպէս կ՛թուէր իրենց թէ չատ չանցած պիտի ազատուէին այդ անտանելի կեանքէն: Այդ վայրկեանին իրենց զգացածն ուրիշ բան չէր եթէ ոչ առանց հետևելու օրուան սպասելու՝ յատկապատ դէպի խարակին ծայրը, և ծովուն վրայ փնտռել այն տեղն ուրկէ մեկնած էին Թնդանօթի հարուածները: Սակայն գիշերը վրայ կ՛հասներ արդէն, մութը կոխելու մօտ էր, առանց լուսինի, առանց լուսաւորի ամպերով ծածկուած թանձր գիշեր մը, հետևաբար կարելի չէր ժայռերուն մէկէն ճամբայ գտնել առանց մահն աչքէ առնելու:

Հարկ եղաւ ուրեմն գիշերն հոն անցընել: Երկար փնտռտուքներէ ետքը, նաւասաին յաղողեցաւ գտնել վերջապես գիշերելու յարմար վայր մը, ժայռի երկու խոշոր զանգուածներու մէկ տեղ մը ուր կիներն և փոքրիկն Պօպ կծկուեցան մտան: Ինչ օգուտ, երբ ուաքէ կակուղ անկողին մ՛իսկ չկար. գոնէ կրնային պահ մը քարերուն վրայ նստիլ, հովէն ղերծ և անձրևին դէմ պատսպարուած վիճակի մէջ:

Էն առաջ, միասին առնուած պարկէն դուրս հանեցին քիչ մ՛ուտելիք և ախորժակով կերան, որովհետև ինքզինքնին անօթի զգալու չատ մը պատճառներ ունէին: Բայց որքան ալ ախորժակով ուտէին, դարձեալ մէկ երկու օրուան պաչար կ՛ունար և հարկ չկար առ այժմ մտածել հետևեալ օրերու ուտելիքին վրայ:

Երկինք մանթած էր ա՛լ բոլորովին, Պօպ մօրը ծոցին մէջ քնացաւ, մինդեռ միւսներն անքուն կ՛սպասէին: Նաւապետ կուլտ միտքը դրած էր մրնչև առաւսպասել եղելութեան տեղեակ ըլլալու համար: Իրեն կ՛ընկերանային միւս երիկ մարդիկ ալ, չուզելով անտարբեր ըլլալ և պահիլ: Իրենց ակնարկներն հորիզոնն ամէն կողմէն կ՛խուզարկէին, յուսալով որ նաւը պիտի երևնար յանկարծ, կամ տեսանելի պիտի ըլլար իր լոյսը միթնոլորտին մէջ, Այն ատեն, երեքն ալ վառած պիտի ըլլային թէ լսածնին թնդանօթի ձայնն էր արդարև և ո՛չ ուրիչ բան:

Բայց առաւօտ ըլլալու մօտ էր արդէն և ո՛չ մէկ լոյս տեսանելի եղած էր ծովուն վրայ, և ոչ մէկ ձայն եկած էր խըռովել միջոցին մէջ տիրող գերեզմանային լռութիւնը:

—Չէ՛, չէ՛, աղէկ գիտեմ որ թնդանօթ էր նետուածը, կ՛դոչէր Թրից:

=Ես ալ այնպէս կ՛հաւատամ, յարեց ձօն Պիօք:

—Բայց ինչու՞ թնդանօթ նետած ըլլայ, կ՛կրկնէր դարձեալ Ձէյմս Ուօլթըն, կասկածանքով:

=Թերևս վայրենիներուն յարձակում մը տեղի ունեցած ըլլայ այդ կղզիին վրայ, ըսաւ Թրանսուա:

—Զենք կրնար կարծել, սակայն որ վայրենիներն եղած ըլլան թնդանօթի նետողները, պատասխանեց Նաւասաին:

=Կ՛երևայ որ այս կղզիին մէջ Ամերիկացիներ կամ Անգլիացիներ կան հաստատուած ըստ Թրանսուայի, ըսաւ Ձէյմս ծիծաղելով:

—Բայց նաև հասկնանք թէ մեր եղած տեղն ալ կղզի՛ մ՛է, գոչեց Հարրի Կուլտ: Գիտենք թէ ինչ կայ այս խարակին ծայրը, Թերևս կարծուածէն չատ աւելի մեծ, ընդարձակ կղզիի մը վրայ կ՛գանուինք, ո՛վ գիտէ:

=Ես կ՛կարծեմ որ պարապ տեղը կը վիճաբանինք, քիչ մը համբերել գիտնանք և երբոր առաւս ըլլայ, այն ատեն պէտք եղածը կ՛հասկնանք:

Ժամին հինգի մօտ, արշալոյսի առաջին նշոյլները սկսան պարզուիլ երկինքին վրայ, հորիզոնը կ՛ներկկար հետզհետէ: Օդը հանդարտ էր, հովը դադրած ըլլալով փչելէ. Թանձր ամպերուն տեղ որք հովին տարտղնած էին, մնուշի Թեթև քօղ մը տարածուած էր մինդոլոր մէկ զոր արեւը ցրուեց, չզգիացուց: Ցետոյ ծովուն վրայ սկսան խաղալ անոր ոսկեզօծ ճառագայթները, ինչպէս մոգական լոյս մը հայելիին վրայ: Աչքն ոք իր սկերարկն ուղղեց ովկիանոսին վրայ և պտտցուց զայն ամէն կողմ. բայց ոչինչ կ՛երևնար. Նաւ չկար հոն: Կիները մօտերնէ կ՛ին նաւասպատ կուլտին և կ՛տարցափորձէին զայն: Ալապաղրօսը ժայռէ ժայռ կ՛ոտոտէր, դէպի հիւսիս կ՛յառաչանար երբեմն իբր Թէ ճամբան ցուցընելու համար:

—Ան կողմէն յառաչագէ կ՛ըսէ մեղի Թռչունը, կ՛գոչէր Ձէննի Ալապաղրօսը ցուցընելով:

=Հետևինք իրեն, առաջարկեց Տօլլ:

—Բայց քիչ մը բան ուտենք նախ, ըսաւ Հարրի Կուլտ, Թերևս ճամբանիս երկար է և պէտք է ուժ ունենանք քալելու:

Շուտով քիչ մը բան կերան ամենքն ալ, այնքան անհամբեր վիճակ մ՛ունէին, և ժամը ևօթնի մօտ ճամբայ ելան դէպի հիւսիսի կողմը:

Այս ճամբորդութիւնը բաւական դժուար եղաւ կատարելը, ժայռերու մէկէն է որ կ՛յառաջանային: Առջևէն Հարրի Կուլտ և Նաւասային կ՛քալէին և ճամբայ կ՛ցուցնէին միւսներուն: Ես ոչ մէկ տեղ ածուի կամ խոտի նշոյլը չկար: Քարերու քաոսային զանգուած մ՛էր, ընդարձակ դաշտ մը ժայռերու Լրերնց գլխուն վրայէն կ՛անցնէին տեսակ տեսակ վայրի Թռչուններ որոց ճիչերուն ալպաթրոսն իրենն ալ կ՛խառնէր քաղ քաղ ցասկրտելով:

Մեծ յոգնութիւններով ժամու մը չափ քալեցին այսպէս. մէկ ժամուան մէկ հազիւ մղոն մը տեղ յառաջացեր էին: Լրերնց չորէն ամէն բան նոյն վիճակին մէջ կը մնար, ո և է փոփոխութիւն մը չկար: ժամ մը քալելէ վերջ, պէտք եղաւ կարճառև դադար մ՛ընել, կիները մանաւանդ չափազանց յոգնած էին: Թրից առաջարկեց նաւասպատին ձօն Պիօքի հետ միասին չարունակել ճամբան, բայց ոչ ոք ընդունեց այս առաջարկութիւնը. իրարմէ բաժնուիլ չէր ըլլար. կա՛մ միասին պիտի մեռնէին, կամ միասին պիտի ապրէին: Այն ատեն, ժամը 9ի մօտ, վերսկսան քալել, մղուըը քիչ մը զօրաւոր ըլլալուն արեւն ասքառնիները կ՛առնէր, եթէ ոչ անկարելի պիտի ըլար ժայռերուն բարձունքի մը վրայ քալելով յառաջնալ կիներն համար, Ցառաջացնելուն տակ: Ինքնակ դէպի հիւսիս երկինքէն վերջ, արևմտեան կողմէն կ՛լայնար և ծովն աւելի ընդարձակ տարածութեան մը վրայ տեսանելի կ՛ըլար: Բայց ուրիչ և ոչ մէկ փոփոխութիւն, նոյն ամայութիւնը, նոյն ամուլութիւնը հնութեան:

(Շար.)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՍՏՎԱԾԱՅԻՆ ՀՈՂԱՄԱՍԸ ԵՎ ՆՐԱ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ի ՊԱՏԱՍԽԱՆ ՀԱՅՈՑ ՀԱՐՑԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ

Ի ՊԱՏԱՍԽԱՆ «ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ»

Ի. Ե. ՀԱՅՈՒՆԻ

Ամէն ազգ, որ կ՚ուզէ ապրիլ, պէտք է ունենայ իր կեանքի համար անհրաժեշտ նիւթական միջոցները, որոնք կրնան ըլլալ հողագործական, արդիւնաբերական, առեւտրական, ինչպէս նաեւ գիտական եւ գրական։ Ամէն ազգ, որ կ՚ուզէ ապրիլ, պէտք է ունենայ իր հողը, իր հայրենիքը, ուր ան կրնայ ստեղծել իր կեանքի համար անհրաժեշտ նիւթական միջոցները։ Ամէն ազգ, որ կ՚ուզէ ապրիլ, պէտք է ունենայ իր հողը, իր հայրենիքը, ուր ան կրնայ ստեղծել իր կեանքի համար անհրաժեշտ նիւթական միջոցները։

Հայ ազգը ունի իր հողը, իր հայրենիքը, ուր ան ստեղծած է իր կեանքի համար անհրաժեշտ նիւթական միջոցները։ Հայ ազգը ունի իր հողը, իր հայրենիքը, ուր ան ստեղծած է իր կեանքի համար անհրաժեշտ նիւթական միջոցները։

Հայ ազգի հողը, իր հայրենիքը, ուր ան ստեղծած է իր կեանքի համար անհրաժեշտ նիւթական միջոցները, կը կոչուի Հայկական Լեռնաշխարհ։ Հայկական Լեռնաշխարհ կը կոչուի հայ ազգի հողը, իր հայրենիքը, ուր ան ստեղծած է իր կեանքի համար անհրաժեշտ նիւթական միջոցները։ Հայկական Լեռնաշխարհ կը կոչուի հայ ազգի հողը, իր հայրենիքը, ուր ան ստեղծած է իր կեանքի համար անհրաժեշտ նիւթական միջոցները։

ՍՈՒՐԲ ԱՐԱՄԱՅԻՆ ՀԻՎԱՆԴԱՆՈՑ

ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ

ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԵՐԹԻԴ ՀՐԱՏ

ՀԱ.—ԱՐՁԱԿԱՆ

Ֆ. ՀԱ. ՀՐԱՏ ՊՈՂՈՍ ՓԱՇԱ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՅՈՒՅԱԿԱՏԱՐ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՀԱՄԱՐ